

УДК 316.62

Практики дозвілля сучасної студентської молоді

О.А. ГУЗЬМАН, Н.О. ЛЯШЕНКО

Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, Україна

Авторське резюме

Стаття присвячена аналізу місця дозвілля в формуванні особистості молодого людини, особливості студентства як соціальної групи та характерні риси практик дозвілля студентської молоді.

Обґрунтовано, що для зручності опису структури дозвілля доцільно використовувати поняття «практик досуга». Назване поняття визначає добровільні форми діяльності вільного часу, в ході яких формується та розвивається особистість. Раціональні практики дозвілля сприяють саморозкриттю та саморозвитку завдяки вільно обраним діям; формують та трансформують ціннісні орієнтації, соціально значущі потреби особистості та норми поведінки в суспільстві.

Виявлено структуру дозвілля студентської молоді м. Харкова за результатами анкетного опитування. Найбільш розповсюдженими практиками дозвілля виявились ті, що пов'язані з використанням мережі Інтернет: пошук різноманітної інформації, перегляд фільмів online, спілкування в соціальних мережах.

З'ясовано, що в цілому структура дозвілля студентської молоді протягом останніх п'ятнадцяти років не зазнала суттєвих змін, хоча за останні два роки студенти вищих навчальних закладів, на жаль, менше займаються музикою і спортом у рамках відповідних шкіл, гуртків і секцій. Менше відвідують галереї та виставки, менше читають книги, що пов'язано зі зниженням рівня життя і загального культурного рівня.

Ключові слова: вільний час; моніторинг; культура; структура вільного часу

Leisure practices of modern student youth

O.A. GUZMAN, N.O. LIASHENKO

Kharkiv national university of internal affairs, Kharkiv, Ukraine

Abstract

This article describes the changes to the leisure activities of young people, which are influenced by technological, cultural and economic changes. New forms of leisure time spent and changes in the popularity of the old ones show changes in the system of values, new approaches to meet the social needs of the young generation. Nowadays within the framework of sociology of the free time, scientists describe the conditions and factors which transform everyday life; the role of social institutions in the scope of leisure and education which form the youth identity; modern leisure activities of different social groups; factors which effect on efficient use of free time by youth. The authors point out that there are a few numbers of conducted researches about the structure and content of the leisure of modern students and youth. Students are relatively numerous, promising, prestigious and the most educated social group of young people, which are the source of skilled workers and the middle class component of the society. The authors carried out the study with the benefits of describing the leisure activities of the students, youth as well as find the changes in those activities structure during the past 15 years. The concept of «leisure practice» is used describing the structure of the free time. «Leisure practice» meant voluntary forms of activities that shape and develop the person identity, promote persons self-expression, self-assertion and self-development through freely chosen actions. The most common «leisure practices» formed and transformed values, socially important needs of the individual and the code of conduct in society. The article presents the results of a sociological survey of students in Kharkiv. The survey revealed the most common types of activities which are those that involve mostly the use of the Internet. For example, they are the familiarity with various types of information, watching movies, surfing social network. Survey found the most common types of the leisure practices and studies the changes in those types of leisure activities are the same during past 15 years. It was found out that the different kind of the entertainment leisure activities dominated in common types of activities rather than athletic or educational forms of activity. In general, students' common types of activities continue to be the same for the past fifteen years without changes. Traditional forms of direct communication of youth have replaced the virtual ones. As a result this makes young people more physically fragmented, which reduces the risk of deviant practices, but its leads to individualization, replace real social relations with the imaginary ones. The survey revealed decrease in the number of students who reading books, visiting exhibitions, galleries, a theater shows a decrease in requirements for their own cultural development. Decrease of living standards, the students less likely to attend organized sports clubs and artistic groups' events.

Keywords: free time; monitoring; culture; structure of free time

Практики досуга современной студенческой молодежи

Е.А. ГУЗЬМАН, Н.А. ЛЯШЕНКО

Харьковский национальный университет внутренних дел, Харьков, Украина

Авторское резюме

Статья посвящена анализу места досуга в формировании личности молодого человека, особенностям студенчества как социальной группы, структуре досуга студенческой молодежи.

Обосновано, что для удобства описания структуры досуга целесообразно использовать понятие «практики досуга». Данное понятие описывает добровольные формы деятельности в свободное время, в ходе которых формируется и развивается личность. Рациональные практики досуга содействуют ее самовыражению и саморазвитию благодаря свободно выбранным действиям; формируют и трансформируют ценностные ориентации, социально значимые потребности личности и нормы поведения в обществе.

Выявлена структура досуга студенческой молодежи г. Харькова по результатам анкетного опроса. Наиболее распространенными практиками досуга оказались те, что связаны с использованием сети Интернет: поиск разнообразной информации, просмотр фильмов online, общение в социальных сетях.

Выяснено, что в целом структура досуга студенческой молодежи на протяжении последних пятнадцати лет существенно не изменилась. За последние два года студенты высших учебных заведений, к сожалению, меньше занимаются музыкой и спортом в соответствующих школах, кружках и секциях, меньше посещают галереи и выставки, меньше читают книги, что связано со снижением уровня жизни и общего культурного уровня.

Ключевые слова: свободное время; мониторинг; культура; структура свободного времени

Постановка проблеми. В умовах трансформації соціально-економічного і духовного життя протягом останніх 15 років з'явилась потреба аналізу динаміки практик дозвілля молоді: по-перше, саме у просторі дозвілля наочно проявляється зміна свідомості молодого людини, пов'язана з формуванням нових орієнтацій, руйнуванням традиційних норм і цінностей; по-друге, молоді найбільш сприйнятлива до технічних і соціокультурних інновацій, які впливають на становлення особистості; по-третє, дослідники відмічають перехід життєвих інтересів у сферу масових, публічних, глобальних практик дозвілля. Для частини молоді характерне домінування гедоністичної орієнтації на отримання у вільний час переважним чином задоволення і розваг.

Аналіз досліджень і публікацій. У наукові дослідження умов, чинників трансформації повсякденності та аспектів вільного часу важливий внесок зробили М. Вебер, Т. Веблен, Е. Дюркгейм, Р. Парк, Г. Спенсер, Ю. Габермас, які в межах структурно-функціонального аналізу робили акцент на опис соціальних інститутів сфери дозвілля, розглядали взаємодії різних поколінь у рамках інститутів культури, освіти. Представники культурологічного напряму прагнули осмислити світ молоді в певних типах культури, молодіжних стилях життя, життєвих планах. До цього напряму відноситься концепція ігрової культури Й. Хейзинга, а також концепція Г. Гадамера.

Суттєвий внесок у вивчення сучасного дозвілля різних соціальних груп зроблений Є. Соколовим, Л. Михайловою, А. Захаровим, С. Іконнікова, І. Кон, В. Лисовський, В. Ольшанський, Д. Фельдштейн звертають увагу на особливості формування дозвілля особистості залежно від історико-соціальних умов. Проблеми стилю життя

молодих людей, які пов'язані з вивченням інформаційних технологій описує А. Івакін, С. Майорова-Щеглова, Е. Омельченко. Методологічні та теоретичні аспекти соціології вільного часу активно розробляли В. Артемов, А. Гордон, Г. Зборовський, Є. Клопов, І. Малинова, Г. Орлов, В. Орлов, В. Пагрусев, Б. Грушин, Г. Пруденський та ін. В Україні вільний час вивчали В. Піча, Т. Старченко, І. Пустельник, Н. Черниш, А. Вишняк, М. Чурилов, С. Макеев, Є. Головаха, Н. Паніна, С. Теремко та ін. Їх дослідження торкалися таких проблем: визначення категорії «вільний час», його структури і змісту; вивчення чинників, які впливають на раціональне використання вільного часу; опис бюджетів та особливостей вільного часу різних верств населення; аналіз взаємозв'язку вільного часу з працею, освітою, культурним рівнем тощо; соціальне регулювання вільного часу [1; 5; 9-10].

У той же час бракує досліджень щодо структури і змісту дозвілля сучасної молоді, особливо дозвілля студентства. Все це обумовлює актуальність досліджуваної теми.

Мета дослідження – описати структуру дозвілля студентської молоді та виявити динаміку протягом останніх 15 років.

Виклад основного матеріалу. Методами нашого дослідження є наступні: аналіз соціологічних концепцій вільного часу, дозвілля студентської молоді; вторинний аналіз результатів конкретних соціологічних досліджень практик молодіжного дозвілля; обробка та аналіз результатів моніторингового соціологічного дослідження структури дозвілля студентської молоді міста Харків, в яких брали участь автори.

Структурно весь час, який використовує людина в процесі життєдіяльності, можна поділити на кілька складових: час для реалізації різноманітних фізіологічних потреб (сон,

прийом їжі, інше); необхідний трудовий час, що використовується для створення матеріальних благ; час на домашню працю та задоволення побутових потреб; вільний час. Перші три складові в свою чергу поєднуються у суспільно необхідний час, а остання - в індивідуально-вільний. Суспільно необхідний час пов'язаний із кількісною складовою, конкретним вимірним обчисленням: тривалістю робочого тижня і кількістю вихідних; часом, витраченим на той чи інший вид занять, праці. Затрати так званого індивідуально-вільного часу мають якісно інший характер: вони обумовлені не зовнішніми вимогами, а внутрішнім усвідомленням потреб розвитку особистості. Діяльність людини у вільний час спрямована на формування індивідуальності: світоглядні орієнтації, духовні потреби, соціально активність, політична діяльність, повсякденна ментальність - все, що стосується внутрішнього світу кожної людини. Тут вільний час розкривається через якість життя, його особливий спосіб, наповненість змістом [6].

Вільний час можна визначити як частину соціального часу, яка вивільнена від невідкладних справ і є «часом свободи», простором вільної діяльності і вільного розвитку особистості. Людина самостійно обирає варіант імовірної дії, її мету та шляхи її досягнення. Це є сутністю вільного часу. Зміст вільного часу більш складне поняття, що охоплює характер та напрямки діяльності, рівень їх розповсюдженості, мету, наслідки цієї діяльності для особистості та суспільства. Зміст вільного часу більш плинний і змінний, ніж його сутність.

Вільний час окремої соціальної групи характеризується загальною спрямованістю в його використанні, спільністю занять та інтересів. Величина його складається з індивідуальних затрат вільного часу. Безумовно, особистий вільний час є власністю людини, однак він пов'язаний з вільним часом соціальної групи. Діяльність у вільний час може бути специфічною, яка потребує особливого соціально-просторового оточення (доступ до зручної території, обладнання та сукупність особливих умов життєдіяльності, відносин з людьми, що мають подібні інтереси), або універсальною, для реалізації якої особливих умов не потрібно [9].

Для зручності описання структури дозвілля доцільно використовувати поняття «практики дозвілля» як визначення типів, форм, моделей його проведення. Процес орієнтації, вибору, безпосередньої поведінки у вільний час і є практикою дозвілля. Практики дозвілля можна охарактеризувати як добровільні форми діяльності, що формують і розвивають особистість, сприяють її самовираженню, самоствердженню і саморозвитку через вільно обрані дії; що формують і трансформують ціннісні орієнтації, соціально значущі потреби особистості і

норми поведінки в суспільстві [8]. Природним наслідком відсутності правильно організованого відпочинку є неробство і бездіяльність, що призводить до зниження розумової працездатності, фізичного здоров'я, до морального і культурного зубожіння.

Чинники практик дозвілля особистості можна поділити на суб'єктивні та об'єктивні. До суб'єктивних належать: індивідуальні інтереси, потреби та захоплення, освіта, дохід, сімейний стан, частково стан здоров'я, особливості біографії. До об'єктивних чинників, що існують незалежно від волі індивіда та впливають на вибір типів дозвілля, можна віднести стать, вік, наявність та рівень розвитку культурно-спортивних закладів, рівень доступності цих послуг для пересічного громадянина, популярність в громадській свідомості окремих видів дозвілля, культурні традиції стосовно форм проведення вільного часу, обсяг вільного часу (пов'язаний з рівнем економічного розвитку суспільства), природно-кліматичні та територіальні особливості [9].

В загальному вигляді практики дозвілля можна поділити на активні та пасивні. Активні - ті види діяльності, що вимагають фізичної або інтелектуальної активності, роботи м'язів тіла, засвоєння нових знань, умінь (заняття спортом, танцями, туризм, малювання, відвідування театрів, спілкування з друзями тощо). Перевага активного відпочинку полягає в тому, що він підтримує і навіть підвищує працездатність людини і покращує його фізичне і психічне здоров'я. Пасивний відпочинок, навпаки, припускає відносний спокій, розслаблення, відсутність активної рухової діяльності. Цей вид відпочинку припускає спокійне, розмірене проведення часу, відносно необтяжене напруженням, потоком думок і якимись складними завданнями. До пасивного виду відпочинку можна віднести перегляд фільму лежачи на дивані перед телевізором, прийняття ванни, отримання загару в солярії або на пляжі та ін., тобто це є «ледачий» вид відпочинку. Пасивний відпочинок необхідний, якщо людина втомилася фізично або виснажена емоційно, якщо її робота пов'язана з несприятливими умовами, якщо вона себе недобре почуває або у неї існують проблеми особистого характеру. Пасивний відпочинок менш ефективний, після нього спостерігається уповільнений та складний перехід до активної повсякденної діяльності, пов'язаної з фізичними і розумовими навантаженнями, прийняттям важливих рішень.

З точки зору змісту сучасні дозвільні практики можна поділити на такі: 1) рекреація (відпочинок), тобто, процес відновлення психофізіологічного балансу людського організму, може мати активні (прогулянки на свіжому повітрі, спорт) та пасивні (масаж, перегляд серіалу) форми; 2) розваги - ця форма реабілітації і

проведення часу, яка зовні близька до рекреації, але за змістом цілком самостійна, спрямована на покращення настрою; 3) спілкування під час дозвілля тобто, вільна (добровільна) міжособистісна взаємодія (зустрічі з друзями, дискотеки, клуби, спілкування в соціальних мережах Інтернет); 4) культурний розвиток, пов'язаний з підвищенням рівня ерудиції, залученням до духовних цінностей під час читання, перегляду теле- та відео-передач, відвідування виставок, концертів, різноманітні подорожі. Ця діяльність дозволяє розвивати пізнавальну активність, сприяє засвоєнню загальнолюдської культури, історичних, літературних цінностей, формуванню світогляду. Крім того можна виділити види діяльності, спрямовані на створення культурних цінностей - науково-дослідна діяльність, художньо-театральна, технічна та літературна творчість. Окреме місце займає самоосвіта та позаробоче навчання; 5) ігрова діяльність, тобто вільна діяльність, що є формою самовираження людини і спрямована на задоволення потреб в розвазі, задоволенні, знятті напруги; 6) аматорська праця, тобто, різноманітна трудова діяльність, що здійснюється в добровільному порядку і не має товарної або побутової цінності, допомагає самореалізуватися; 6) діяльність, обумовлена особистими захопленнями – хобі (колекціонування, рибацтво); 7) соціально-політична діяльність [5].

Студентство є досить численною та важливою для суспільства соціальною групою. Це – джерело поповнення кваліфікованих кадрів, інтелігенції. Спільна навчальна діяльність у поєднанні з територіальним зосередженням породжує у студентства спільність інтересів, групову самосвідомість, специфічну субкультуру і спосіб життя, причому це доповнюється і посилюється віковою однорідністю, якої не мають інші соціально-професійні групи. До того ж, молодь у цьому віці має свої психологічні особливості: інтенсивне формування самосвідомості, соціальної самооцінки, власної точки зору, установок, цінностей, осмислення явищ суспільного життя. Поступово формується соціальна позиція щодо себе, своєї поведінки та поведінки інших, планів на майбутнє та ставлення до дозвілля [11]. Молодість – період нестійкості, змін, критичності, постійного пошуку новизни, небажання підкорятися традиціям і звичаям, прагнення затвердити свої ідеї. На фоні напруженого пошуку сенсу життя через недостатність життєвого досвіду студентам нерідко властивий нігілізм. Він може проявлятися в послідовній повній байдужості до соціальних цінностей, виключених зі сфери реально значущого; аполітичності; байдужості до всього, що виходить за вузькі рамки безпосереднього існування. Дозвілля студента – частина не учбового (та неробочого, якщо студент додатково підробляє) часу, спрямованого як на відпочинок і від-

новлення сил, так і на розвиток особистості.

Необхідність дослідження тенденцій і проблем розвитку вільного часу студента, підвищення культури його використання визначається: 1) пошуком раціональних форм та засобів його використання; 2) прагненням вдосконалення механізму соціального регулювання і саморегулювання вільного часу [7].

Падіння рівня життя та занепад інфраструктури вільного часу, по якій болісно вдарила економічна криза, призводять до проблем при задоволенні культурних, пізнавальних потреб людини, розвитку її здібностей. Відвідування театрів і музеїв, спорткомплексів та виконавських колективів викликає труднощі, тому що немає вільних грошей для сплати за їх послуги.

У межах дослідження ми виділяли суспільно корисне дозвілля і уявне (асоціальне) дозвілля. Перше тісно пов'язане з розвитком особистості та суспільства. Це такі форми діяльності, що допомагають відпочинку, самоствердженню, розвагам, фізичному та інтелектуальному розвитку. Уявне дозвілля пов'язане із задоволенням помилкових потреб особистості і несе в тій або іншій мірі руйнування як самої особистості, так і суспільства.

За результатами соціологічних досліджень дозвілля належить до пріоритетних цінностей студентства, причому незалежно від форми навчання, доходу або рівня освіти. Серед основних цілей, що декларуються в межах дозвілля студентів, основними є: відпочити, розважитися, відчути смак життя, не нудьгувати наодинці, забути про всі проблеми. Культурні зміни, що вплинули на структуру молодіжного дозвілля, це: широкий розвиток СМІ та збільшення їх ролі; розповсюдження комп'ютерних технологій; культурний плюралізм стилів та зразків, суперечність і різноманіття, відсутність визначеності; збільшення ролі споживання та споживчих практик; зростання індивідуалізму як стратегії поведінки; культурна глобалізація; інформаційна перенасиченість, обумовлена розвитком нових технологій; зміна характеру і статусу знання; зростання настроїв гедонізму, споживання; перетворення життя на гру, стилізацію; відмова від принципу ієрархії культурного змісту; свобода вибору як даність, і обумовлена нею невизначеність і різноманіття поведінки [4]. Взятши за критерій мотив вибору занять у вільний час, за результатами дослідження, проведеного у м. Дніпропетровськ п'ятнадцять років тому, було виділено п'ять груп студентів за провідними мотивами проведення вільного часу:

1. Комунікативна. До неї належали студенти, які керуються бажанням спілкуватися з друзями, коханою людиною, рідними та ін. Ця група становила 42% всіх опитуваних.

2. Рекреаційна. До неї входили студенти, які керуються бажанням відпочити, поліпшити свій настрій (21,2%).

3. Самореалізації. Студенти цієї групи прагнули реалізувати у вільний час свої здібності (11,7%).

4. Творча. До неї входили студенти, орієнтовані на естетичне освоєння світу, захоплення до прекрасного (10,5%).

5. Пізнавальна. Студенти цієї групи орієнтовані на поглиблення та розширення знань (8,5%) [9].

Порівняльний аналіз результатів минулих та сучасних соціологічних досліджень виявив, що рейтинговий розподіл форм проведення дозвілля залишився майже таким же. Спостерігається орієнтація молоді на пасивні види діяльності; нехтування фізичною культурою та спортом; незначна кількість занять творчого характеру; відсутність цілеспрямованого вибору занять, що призводить до неефективного використання вільного часу. Зараз разом з традиційними виділяються нові практики дозвілля, пов'язані із застосуванням інформаційних технологій. До пріоритетних рекреаційних практик студентства в мегаполісах належать: Інтернет і комп'ютерні види занять, телебачення, прослуховування музики, спілкування з друзями.

У якості причин, що приводять до пошуку саме розваг в просторі дозвілля, можна визначити: 1) зменшення цінності професійної кар'єри, що і орієнтує молодь, в основному, на дозвілля. Проте навіть при сформованості цінності професійної кар'єри, але відсутності умов для її досягнення, дозвілля і насправді може залишатися мало не єдиним простором, який може дати молодій людині відповідь на питання про сенс життя; 2) збільшення проявів індивідуалізму як стратегії поведінки; 3) домінування цінностей споживчої поведінки; 4) відкладання моменту вступу до шлюбу та створення сім'ї на перспективу. На формування практик дозвілля студентства суттєвий вплив здійснює мода, престиж їхніх окремих форм. Престиж у суспільстві – явище, в якому переплітаються і об'єктивна цінність різних занять і речей, і їхні суб'єктивні оцінки. Престижним, як правило, вважається все те, що, на думку цієї людини, свідчить про високе соціальне становище, про життєвий успіх і благополуччя. Престиж стає мотивом поведінки: престижне споживання, відвідування престижних нічних клубів, анти-кафе, центрів розваг. Як відмічають дослідники, важливим чинником участі в тих або інших сільових співтовариствах є також саме чинник моди і престижу.

У соціології існує шість основних моделей емпіричного дослідження дозвілля. При екзистенціальній моделі дослідник поглиблюється у вивчення самореалізації особистості через дозвілля. При гуманістичній концептуальній моделі з'ясовується, наскільки гармонійним є дозвілля для особистості, і чи веде це до прогресивного стану суспільства.

При кількісній моделі вираховується співвідношення тимчасових періодів праці і відпочинку, при цьому вважають, що чим більше часу для вільного дозвілля є у людей, тим «більш прогресивним» є дане суспільство. При інституціональній моделі у фокусі дослідження – відвідування спеціалізованих дозвільних установ і заходів та рівень задоволеності їх роботою. При соціальній моделі дозвілля з'ясовується ступінь залучення тих або інших груп людей в різні організовані практики. При інструментальній моделі виявляють кількість людей залучених в ту або іншу поведінку в рамках дозвілля [10]. Саме в межах цього підходу здійснювалось наше дослідження.

Вивчення структури дозвілля студентської молоді проходило в рамках моніторингу розповсюдження наркотиків та інших форм залежності серед молоді м. Харкова «Молодь та наркотики», яке здійснюється науковцями Харківського національного університету внутрішніх справ з 1995 року. З результатами попередніх досліджень можна ознайомитись на сайті за посиланням [3]. Метод збору первинної інформації – масове вибіркоче репрезентативне опитування осіб, які навчаються у навчальних закладах, розташованих у межах міста.

У 2016 році модель вибіркової сукупності включала три етапи відбору: 1) випадковий (кроковий) відбір вищих навчальних закладів; 2) систематичний відбір курсів (року навчання); 3) випадковий відбір академічних груп і суцільне анкетування в групах. У 2005, 2014 та 2016 роках до анкети були включені запитання, що стосуються змісту дозвілля харківської молоді. В ході останнього дослідження у 2016 році було опитано 1234 юнаків та дівчат, студентів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації м. Харкова. Розподіл юнаків та дівчат в масиві опитаних відповідно 51,1% і 49,9%. Отримані дані були математично оброблені за допомогою програмного пакета для статистичної обробки даних соціологічних опитувань SPSS (v. 22.0). Очевидно, що наповненість дозвілля молоді людини цікавими та важливими заняттями, значно знижує ризик виникнення девіантної поведінки, оскільки на неї не залишається часу. Дані щодо структури дозвілля харківської молоді представлені у таблиці 1. Найбільш розповсюдженими видами занять серед студентської молоді міста Харкова у 2016 р. виявились, перш за все, ті, що пов'язані з використанням мережі Інтернет: перегляд різної інформації – 54,2% «часто» і 26,1% «завжди» та спілкування в соціальних мережах – 51,7% «часто» і 27,4% «завжди». Значна частка опитаних студентів у вільний час гуляють та спілкуються з друзями – 59,5% «часто» і 17,9% «завжди»; переглядають фільми не по телевізору – 53,3% «часто» і 13,8% «завжди».

Таблиця 1. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чим ви зазвичай зайняті у вільний час» (у % від тих, хто відповів)

Вид занять	Ніколи	Рідко	Часто	Завжди
Нічим, байдикую	22,4	55,2	17	5,3
Гуляю, спілкуюся з друзями	1,1	21,4	59,5	17,9
Читаю журнали, газети	25,3	51,8	17,4	5,5
Читаю книги	11,4	42,1	34,3	12,2
Дивлюся телевізор	29,5	46,6	19,1	4,8
Дивлюся фільми, передачі не по телевізору	4,7	28,2	53,3	13,8
Граю в комп'ютерні ігри, приставку	43,8	34	15,5	6,7
Спілкуюся в мережі Інтернет	1,3	19,6	51,7	27,4
Переглядаю різну інформацію в мережі Інтернет	1,8	17,9	54,2	26,1
Займаюся спортом самостійно	6,7	40,4	31,5	21,4
Займаюся спортом у секції	37,5	32,3	14,5	15,7
Займаюся у неспортивній секції за інтересом	64	23,9	7,5	4,6
Займаюся музикою	65,4	20,	8,3	6,4
Вчусь, виконую домашні завдання	6,1	35,6	37,2	21
Ходжу в кіно	9,4	62,4	24,3	3,9
Ходжу в театр	30,8	56,9	10,2	2,1
Ходжу на концерти	28,5	57,1	12,1	2,4
Відвідную виставки, галереї	39,8	46,6	10,1	3,6
Витрачаю час на своє захоплення, хобі	8,2	31,3	44,3	16,2
Відвідную з друзями кафе, ресторан	7,4	50	34,8	7,9
Відвідную з друзями місця активного відпочинку, боулінг, більярд і ін.	12,3	54,9	25,8	6,9
Відвідную клуби, дискотеки	35,1	51,4	10	3,5

Менша частка респондентів витрачають час на своє захоплення, хобі – 44,3% «часто» і 16,2% «завжди», або на виконання домашніх завдань, навчання – 37,2% «часто» і 21% «завжди». Певна частка студентів вказала, що займається спортом самостійно – 53,3% «часто» і 13,8% «завжди», а в спортивних секціях – 14,5% «часто» і 15,7% «завжди».

З опитаних студентів 65,4% ніколи не займалися музикою, 64% ніколи не займалися у неспортивній секції за інтересом. Ще 39,8% респондентів відмітили, що ніколи не відвідували виставки, галереї. Не були в театрі і на концертах 30,8% і 28,5% відповідно.

У таблиці 2 представлено порівняльні дані стосовно дозвілля студентської молоді. Для зручності сприйняття відповіді респондентів були перераховані в індекс, який коливається від 0 до 3, шляхом присвоєння цифрових значень відповідям: «Ніколи» = 0; «Рідко» = 1; «Часто» = 2; «Завжди» = 3.

За результатами дослідження в період з 2005 до 2016 рр. спостерігається збільшення індексу оцінки наступних практик дозвілля: перегляд різної інформації в мережі Інтернет – з 0,82 у 2005 р. до 2,00 у 2014 р. і до 2,05 у 2016 р.; спілкування в мережі Інтернет – 2,00 у

2014 р. та 2,05 у 2016 р., перегляд фільмів, передач не по телевізору – з 1,69 (2014 р.) до 1,76 (2016 р.); витрати часу на захоплення, хобі – з 1,43 (2005р.) до 1,52 (20014р.) і до 1,68 (2016 р.); відвідування кафе, ресторанів – з 1,28 (2005 р.) до 1,30 (20014 р.) і до 1,43 (2016 р.); відвідування місць активного дозвілля – з 1,16 у 2014 р. до 1,27 у 2016 р. За останні два роки студенти вузів менше займаються музикою та спортом у секції, менше відвідують галереї та виставки, читають книги, журнали, газети, менше дивляться телевізор.

Як видно з таблиць, у сучасної студентської молоді є такі заняття у вільний від навчання час, якими вона займається завжди. Це проведення вільного часу у світовій мережі Інтернет, або спілкуючись у соціальних мережах, форумах, чатах тощо, або в пошуках тієї чи іншої інформації; спілкування з друзями; перегляд фільмів, передач не по телевізору; виконання домашніх навчальних завдань та самостійні заняття спортом. Всі інші заняття значно поступаються перерахованим по частоті. Молоді люди змінили коліс традиційні для них майданчики спілкування на віртуальний світ, ставши фізично більш роз'єднаними. Ця роз'єднаність, безумовно, знижує ризик виник-

Таблиця 2. Індексна оцінка відповідей респондентів на запитання «Чим ви зазвичай зайняті у вільний час» (2005, 2014 і 2016 рр.)

Вид занять	індекс		
	2005	2014	2016
Нічим, байдкую	0,95	1,05	1,05
Гуляю, спілкуюся з друзями	2,07	1,88	1,94
Читаю журнали, газети	1,40	1,14	1,03
Читаю книги	1,43	1,54	1,47
Дивлюся телевізор	1,87	1,20	0,99
Дивлюся фільми, передачі не по телевізору	-	1,69	1,76
Граю в комп'ютерні ігри, приставку	1,20	0,85	0,85
Спілкуюся в мережі Інтернет	-	2,00	2,05
Переглядаю різну інформацію в мережі Інтернет	0,82	1,94	2,05
Займаюся спортом самостійно	1,47	1,52	1,68
Займаюся спортом у секції	-	1,14	1,08
Займаюся у неспортивній секції за інтересом	-	0,58	0,53
Займаюсь музикою	0,62	0,61	0,56
Вчусь, виконую домашні завдання	1,79	1,84	1,73
Ходжу в кіно	0,96	1,12	1,23
Ходжу в театр	0,66	0,81	0,84
Ходжу на концерти	-	0,82	0,88
Відвідую виставки, галереї	0,64	0,80	0,77
Витрачаю час на своє захоплення, хобі	1,43	1,52	1,68
Відвідую з друзями кафе, ресторан	1,28	1,30	1,43
Відвідую з друзями місця активного відпочинку, боулінг, більярд і ін.	-	1,16	1,27
Відвідую клуби, дискотеки	1,30	0,85	0,82

Примітки:

«-» – показник не вимірювався.

Індекс коливається від 0 – «Ніколи» до 3 – «Завжди».

нення девіантних практик. На зміну реальним групам приходять все більше віртуальних груп в соціальних мережах та блогах, де їхні учасники, нерідко, виступають, як аноніми і ніколи не перетинаються в реальності.

За результатами проведеного дослідження серед студентів НТУ «ХПІ» (лютий-березень 2015 р.) спостерігається аналогічна тенденція в структурі практик дозвілля: найбільш розповсюджені типи діяльності респондентів - перегляд телепередач, фільмів online (88,2%), спілкування в мережі Інтернет (82,1%), читання книг, журналів, сайтів з новинами (76,1%), прогулянки з друзями (45,3%); відвідування кіно (35,6%); ігрових клубів, розважальних та торгових центрів (31,4%); кафе, ресторанів (22,3%); нічних клубів (18,7%); заняття спортом (18,2%); відвідування спеціалізованих курсів, клубів за напрямками (клуби з іноземних мов, лекції з філософії, релігії, психології, бізнесу, програмування і т.п.) (15,4%); заняття творчістю в колективі або самостійно (9,2% та 7,1% відповідно).

В межах цього дослідження були виявлені також наступні факти: присутня тенденція до «одомашнення дозвілля» (38,2% студентів вважає за найкраще проводити дозвілля вдома (у гуртожитку) та ще 12,1% в гостях), коли не потрібно нікуди їхати, витратити додатково час та гроші. Кожний третій (31,4%) респондент вважає, що найкраще проводити вільний час у спеціальних організаціях, місцях (клуби, секції, торговельно-розважальні центри, кіно-театри, дискотеки і т.п.). Кожен четвертий студент пасивно ставиться до свого вільного часу, не регулює та не планує його проведення. Цікавим виявився факт, що найбільш значущі чинники, які впливають на проведення вільного часу студента НТУ «ХПІ», – власні бажання (27,5%), матеріальні можливості та вплив друзів (22,3% та 21,1% відповідно).

Крім цього, в анкеті містились запитання щодо задоволеності респондентів власним дозвіллям і побажаннями щодо його покращання. Більшість студентів (64,2%) задоволені розподілом вільного часу. Заважає бажаному

використанню вільного часу його недостатній обсяг (49,1%), та брак матеріальних коштів (25,8%). Близько 16,5% респондентів вказали, що власна лінь, пасивність є головною перешкодою в проведенні вільного часу за власним бажанням. В першу чергу студенти бажали б присвятити вільний час розвагам та спілкуванню (83,3% та 81,3% відповідно), третє місце за рейтингом бажаних занять зайняли типи діяльності, спрямовані на фізичний розвиток, зміцнення здоров'я (72,6%), четверте – спрямовані на культурний розвиток, отримання нових знань (62,6% виборів). Таким чином, респонденти прагнуть мати більш різноманітне, гармонійне дозвілля, спрямоване не тільки на розваги та спілкування, а також на фізичний і культурний розвиток. Майже 3/4 опитаних студентів не мають бажання брати участь у будь-яких спілках і гуртках, спрямованих на організацію їхнього дозвілля в університеті. Основними чинниками, що заважають респондентам проводити вільний час, відвідуючи секції, творчі колективи, культурні заходи, організовані в НТУ «ХП» виявилися: відсутність власного інтересу до занять; нестача часу.

Висновки. За результатами соціологічних досліджень дозвілля належить до пріоритетних цінностей студентства, причому незалежно від форми навчання, доходу або рівня освіти. Нові практики дозвілля, пов'язані із застосуванням

інформаційних технологій, займають провідні позиції – це спілкування в соціальних мережах та перегляд різної інформації, перегляд фільмів в мережі Інтернет. Віртуальний світ займає переважну частину вільного часу. Друге місце традиційно займає живе спілкування з друзями, прогулянки з ними.

За останні роки спостерігається збільшення кількості студентів, що самостійно займаються спортом. На нашу думку, це пов'язано зі збільшенням спортивних майданчиків, тренажерних залів у гуртожитках, модою на заняття спортом з використанням тренувальних методик, розповсюджених в Інтернеті; ставлення до власного тіла як до важливого ресурсу сексуальної привабливості.

За останні десять років зросла кількість часу, що студенти витрачають на хобі. На нашу думку це обумовлено розвитком сучасних інформаційних технологій, що надає можливість швидко знайти однодумців по захопленню, отримати цікаву інформацію, продемонструвати власні досягнення. Відвідування виставок, галерей, театрів, концертів не є розповсюдженою практикою проведення дозвілля.

Присутня тенденція до зниження популярності комп'ютерних ігор у студентства, відвідування клубів та дискотек, занять музикою, читання періодичних видань, занять у неспортивних секціях за інтересом.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Кудрєвич А.В. Тема досуга молодежи в российской социологии [Электронный ресурс] / А.В. Кудрєвич // Вестник Волгоградского гос. ун-та. Сер. 7. Философия. – 2011. – № 3 (15). – С. 154-157. – Режим доступа до журн.: http://www.volsu.ru/upload/medialibrary/037/16_hfxxnqrveduejtyo.pdf
2. Михайлова Л.И. Культура свободного времени и личность / Л.И. Михайлова // Социология культуры. – 2004. – С. 301-302.
3. Новости украинской психиатрии [Электронный ресурс]. – Харьков-Киев, 2001–2014. – Режим доступа: <http://www.psychiatry.ua>.
4. Олійник І. Формування культури дозвілля студентської молоді [Електронний ресурс] / Ірина Олійник, Катерина Єрусалимець // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. – 2013. – № 1 (21). – С. 207-212. – Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/2881/1/Olijnyk.pdf>
5. Піча В.М. Соціологія вільного часу / В. М. Піча, Р. М. Садова // Соціологія культури: Навч. посібник / За ред. Семашка О. М., Пічі В. М. – К.: Каравела; Львів: Новий світ, 2002. – С. 135-172.
6. Піча В.М. Соціологія вільного часу / В.М. Піча // Соціологія: загальний курс. Навч. посібник для студ. вищих закладів освіти України. – К.: Каравела, 2000. – С. 163-170.
7. Путіловська Н. Б. Формування особистості студентів в умовах вільного часу / Н. Б. Путіловська // Збірник наукових праць. – Миколаїв: МДУ, 2008. – Вип. 20, т. 1: Пед. науки / за заг. ред. В. Д. Будака, О. М. Пехоти. – С. 165.
8. Склад С. Культурно-дозвілєві практики як соціокультурне явище: концептуальні засади вивчення [Електронний ресурс] / С. Склад // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – 2010. – № 10. – С. 146-153. – Режим доступу до журн.: http://www.soc.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/eloprep/actprob10_146-153.pdf
9. Теремко С. Соціологія вільного часу / С. Теремко. – К.: Лібра, 2001. – 320 с. – Режим доступу: <http://readbookz.com/book/138/3941.html>
10. Фомичев П.Н. Современные социологические теории социального времени: научно-аналитический обзор / П.Н. Фомичев. – 1993. – 46 с. – Режим доступа до журн.: http://www.sociology.vuzlib.ru/book_o009_page_1.html
11. Щерба Г.І. Сучасні особливості організації дозвілля і відпочинку молоді в Україні: соціологічний аспект [Електронний ресурс] / Г.І. Щерба, Р.В. Яремкевич // Наукові праці Донецького нац. техн. ун-ту. Сер.: Педагогіка, психологія і соціологія – 2009. – Вип. 3 (145). – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Npdntu_pps/2009_3/sherba.pdf

Стаття надійшла до редакції 17.08.2016

REFERENCES:

1. Kudrevich, A. V., 2011. Tema dosuga molodezhi v rossijskoj sociologii. [Subject of leisure of youth in Russian sociology] (in Russian) Access: http://www.volsu.ru/upload/medialibrary/037/16_hfxxnqrveduejtyo.pdf
2. Mihajlova, L. I., 2004. Kul'tura svobodnogo vremeni i lichnost' [Free time Culture and Personality]
3. Novosti ukrainskoj psihiatrii [Ukrainian Psychiatry News] 2001–2014 Access: <http://www.psychiatry.ua>.
4. Oliynyk, I., Yerusalyhets', K., 2013. Formuvannya kul'tury dozvillya student·s'koyi molodi. [Building a culture of leisure of students] (in Ukrainian) Access: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/2881/1/Olijnyk.pdf>
5. Picha, V. M., Sadova, P. M., 2002. Sotsiolohiya vil'noho chasu [Sociology of leisure time] (in Ukrainian) Novy Svit, L'viv
6. Picha, V. M., 2000. Sotsiolohiya vil'noho chasu [Sociology of leisure time] (in Ukrainian) Karavella, Kyiv
7. Putilovs'ka, N. B., 2008. Formuvannya osobystosti studentiv v umovakh vil'noho chasu [Formation of the students' person in leisure time] (in Ukrainian) MDU, Mykolayiv
8. Sklyar, S., 2010. Kul'turno-dozvillyevi praktyky yak sotsiokul'turne yavyshe: kontseptual'ni zasady vyvchennya [Culture and Leisure practice as a socio-cultural phenomenon: the conceptual basis of the study] (in Ukrainian) Access: http://www.soc.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/eloaden/actprob10_146-153.pdf
9. Teremko, S., 2001. Sotsiolohiya vil'noho chasu [Sociology of leisure time] (in Ukrainian) Access: <http://read-bookz.com/book/138/3941.html>
10. Fomichev, P. N., 1993. Sovremennye sociologicheskie teorii social'nogo vremeni: nauchno-analiticheskij obzor [Modern sociological theories of social time: the scientific and analytical review] (in Russian) Access: http://www.sociology.vuzlib.su/book_o009_page_1.html
11. Shcherba, H. I., Yaremkevych, R. V., 2009. Suchasni osoblyvosti orhanizatsiyi dozvillya i vidpochynku molodi v Ukrayini: sotsiolozhichnyy aspekt [Modern features of the leisure and recreation of youth in Ukraine: sociological aspect] (in Ukrainian) Access: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Npdntu_pps/2009_3/sherba.pdf

*Гузман Елена Анатоліївна – кандидат соціологічних наук, доцент
Харківський національний університет внутрішніх справ
Адреса: 61080, Харків, пр. Льва Ландау, 27*

*Ляшенко Наталія Олександрівна – кандидат соціологічних наук, доцент
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
Адреса: 61002, Харків, вул. Кирпичова, 21*

*Guzman Olena A. – PhD in sociological science, associate professor
Kharkiv National university of internal affairs
Address: 27, L'va Landaw Str., Kharkiv, 61080 Ukraine
Email: guzmanelena1971@gmail.com*

*Liashenko Nataliia O. – PhD in sociological science, associate professor
National technical university «Kharkiv polytechnic institute»
Address: 21, Kyrpychov Str., Kharkiv, 61002, Ukraine
Email: natalyashenko@gmail.com*

*Гузман Елена Анатольевна – кандидат социологических наук, доцент
Харьковский национальный университет внутренних дел
Адрес: 61080, Харьков, ул. Льва Ландау, 27*

*Ляшенко Наталья Александровна – кандидат социологических наук, доцент
Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт»
Адрес: 61002, Харьков, ул. Кирпичева, 21*